

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ RELIGIE, CULTURĂ, SOCIETATE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Situația Statusului Romano-Catolic din Transilvania în lumina relațiilor cu guvernele Ungariei din perioada dualismului austro-ungar și ale României interbelice

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Holló László

Absolvent

Tóth Krisztián

Cluj-Napoca

2025

Cuprins

Mulțumiri.....	6
Introducere.....	7
Argumentarea temei.....	7
Sursele cercetării, metode aplicate.....	9
Structura lucrării.....	13
1. Situația Statusului în contextul negocierilor cu guvernele din perioada dualistă	15
1.1. Cadrul istoric.....	16
1.1.1. Scurt istoric al Statusului Romano-Catolic din Transilvania.....	16
1.1.2. Mijlocul secolului al XIX-lea și perioada Monarhiei Austro-Ungare.....	23
1.1.3. Poziția episcopilor din Ungaria privind problema autonomiei.....	33
1.1.4. Pamflete antiecleziastice în presă.....	37
1.1.5. Aspecte istorice ale dreptului de patronaj suprem.....	40
1.2. Controverse economice.....	49
1.2.1. Negocieri între consiliul de administrație și membrii guvernului maghiar privind situația economică a Statusului.....	50
1.2.2. Controverse legate de planurile de exploatare ale domeniului de la Almașu Mare (Váralmás).....	58
1.2.3. Problema biroului de contabilitate din Cluj.....	69
1.3. Controverse educaționale. Probleme privind conducerea liceelor.....	84
1.3.1. Scutiri de la anumite materii.....	85
1.3.2. Probleme practice în școlile Statusului (cateheza).....	90
1.3.3. Negocieri cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice.....	95
1.4. Probleme diverse.....	120
1.4.1. Cazul medaliei comemorative.....	120
1.4.2. Documente ale Guvernului la Status.....	122
2. Situația Statusului în contextul disputelor cu guvernele române din perioada interbelică	125
2.1. Cadrul istoric.....	127
2.1.1. Perioada interbelică (1920–1939).....	127
2.1.2. Consecințele legii agrare din 1921.....	130
2.1.3. Constituția din 1923.....	132
2.1.4. Concordatul cu Sfântul Scaun din 1927.....	133
2.1.5. Legea cultelor din 1928.....	137
2.1.6. Acordul de la Roma din 1932.....	139

2.2. Dispute educaționale.....	146
2.2.1. Negocieri cu reprezentanții guvernelor de la București.....	152
2.2.2. Impactul legii învățământului privat asupra funcționării școlilor Statusului...167	
2.2.3. Probleme legate de examenul de bacalaureat.....	179
2.2.4. Angajarea și numirea profesorilor.....	189
2.3. Dispute economice.....	193
2.3.1. Procedura de expropriere.....	195
2.3.2. Subvenții de stat pentru școli.....	203
2.3.3. Taxe de școlarizare, mărirea taxei de examen.....	207
Concluzii.....	210
Surse utilizate.....	221
Surse arhivistice.....	221
Colecții de documente.....	222
Literatura de specialitate.....	223
Volume colective de studii.....	225
Periodice.....	227
Resurse online.....	230

Rezumat

Cuvinte cheie: istoria bisericii, Statusul Romano-Catolic din Transilvania, relația dintre biserică și stat, educație, dispute economice, guvernul maghiar, guvernul român, secolele XIX-XX.

Ipotezele formulate la începutul tezei au fost confirmate. A devenit evident că guvernele celor două epoci au folosit aceleași argumente în mai multe cazuri în negocierile cu Statusul și au încercat să își păstreze dreptul de a decide asupra administrării instituțiilor catolice din Transilvania pe baza unor principii similare. De asemenea, s-a demonstrat că reprezentanții Statusului nu s-au angajat doar într-o dezbatere teoretică despre relația dintre biserică și stat, ci că discuțiile și deciziile lor au avut consecințe practice semnificative. Considerăm că nici în prezent nu este clar cum ar trebui să arate relația ideală dintre biserică și stat, prin urmare, tema discutată în teză a ridicat probleme de actualitate, iar soluțiile de compromis care au fost aplicate cu succes în trecut pot fi exemple pentru factorii de decizie de astăzi.

Pe baza titlului, cititorul se poate aștepta la o prezentare a istoriei unei instituții ecleziastice, iar în opinia noastră, conținutul tezei corespunde acestei așteptări, întrucât am încercat să prezentăm modul de funcționare al Statusului, concentrându-ne în primul rând asupra relației acestuia cu statul. Teza acoperă o perioadă mai îndelungată, împărțită în două secțiuni cronologice clar delimitate, linia de separare fiind Primul Război Mondial. În cele ce urmează, rezumăm pe scurt esența textului principal al tezei, referindu-ne la fiecare subsecțiune, întrucât fiecare caz prezentat contribuie la imaginea de ansamblu, care permite formularea unor concluzii pertinente.

Literatura de specialitate analizată a abordat problema în termeni generali. În teză, am introdus detalii suplimentare asupra temelor individuale, care în majoritatea cazurilor au consolidat imaginea de ansamblu. Prin cercetarea noastră, contribuim la a vedea în detaliu cum a evoluat relația dintre biserică și stat în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a celui de-al XX-lea veac. Până în prezent, se știa că Transilvania este o zonă cu o structură socială specifică (din perspectivă politică, economică și religioasă), dar aceste cunoștințe au fost aprofundate și mai mult de evenimentele analizate în teză. Prin includerea documentelor participanților individuali în analiză, s-a evidențiat atitudini și idei specifice, care puteau diferi în anumite privințe chiar și în rândul persoanelor aparținând aceleiași instituții. Aceste diferențe subtile evidențiază vitalitatea și bogăția de idei caracteristice acestei epoci și nu prezintă imaginea unei societăți rigide în care toți membrii

ar fi gândit la fel. În loc să judecăm evenimentele individuale, am considerat important să prezentăm pozițiile părților participante, rămânând astfel obiectivi și lăsând faptele să vorbească de la sine în fiecare situație.

În primul mare capitol al tezei au fost abordate legăturile dintre Status și guvernele epocii dualismului, ne-am concentrat în principal pe negocierile dintre cele două părți, pentru că prin intermediul acestora am putut surprinde cel mai bine calitatea relației. Unitatea tematică începe cu un subcapitol dedicat cadrului istoric, pentru a plasa evenimentele în context și pentru a facilita înțelegerea anumitor reacții sau evenimente.

După aceea, ne-am ocupat de controversele cu caracter economic. Între cele două părți au avut loc negocieri privind soluționarea situației economice a Statusului, astfel, am putut prezenta o serie de negocieri încheiate cu succes, prin adoptarea unor decizii avantajoase pentru ambele părți. Pe de altă parte, în ceea ce privește, de exemplu, plățile și datoriile, divergențele nu au putut fi înlăturate decât prin discuții serioase. Cea mai însemnată dispută a fost legată de faptul că ambele părți și-au rezervat dreptul de a permite începerea lucrărilor pe domeniile aparținând fundațiilor catolice. Conducerea Statusului și reprezentanții guvernului au realizat că schimburile lungi de scrisori nu au adus rezultate, iar astfel au trecut la negocierile cu participare personală. În cadrul acestora s-au discutat și drepturile de patronat suprem și de control, însă punctele de vedere nu s-au apropiat. În cazul datoriilor restante, principala problemă a fost cauzată de faptul că veniturile domeniilor nu au sporit conform planului, iar investițiile nu au adus performanța economică necesară, iar pe lângă toate acestea, cuantumul ajutorului de stat nu a crescut la un nivel care să reprezinte un ajutor real pentru fundațiile bisericești.

Am prezentat, de asemenea, un caz concret care ilustrează prejudiciile cauzate de o dispută îndelungată. Tăierea forestieră planificată pe domeniul Almașu Mare a fost blocată de Ministerul Educației Publice și de Ministerul Agriculturii, care au ridicat obiecții de principiu. Toate acestea au cauzat mai multe probleme, pentru că Statusul nu și-a putut realiza unul dintre scopurile sale cele mai importante, sprijinirea adecvată a educației transilvănene, dat fiind că una dintre sursele de finanțare a burselor școlare era venitul obținut din exploatarea domeniilor. Pe lângă pregătirea corespunzătoare a planurilor de exploatare, printre sarcinile Statusului se număra și identificarea unui cumpărător potrivit, însă chiar dacă toată procedura a fost urmată cu succes, tranzacția nu a putut avea loc, deoarece Ministerul Culturii a insistat să dea acordul ca for final. Aprobarea nu a fost lipsită de condiții, ministrul

s-a așteptat ca experții Statusului să acționeze în mod corespunzător, să se asigure că puieții nu sunt deteriorați în părțile tăiate, să estimeze valoarea pomilor tăiați și să-i vândă la licitație publică. De asemenea, a fost necesară plantarea de noi arbori în zona tăiată, investiție acoperită de veniturile provenite din vânzarea de lemn. În plus, Statusul trebuia să păstreze date statistice exacte privind producția și vânzările. Mai mult, activitățile de extracție nu au putut fi desfășurate în zonele învecinate până la finalizarea lucrărilor pentru care s-a solicitat autorizația. Rezultatul negocierilor îndelungate a fost că, până la clarificarea situației, valoarea lemnului din zonă a scăzut atât de mult încât exploatarea era aproape nerentabilă, neasigurând un sprijin financiar semnificativ pentru fundațiile eclesiastice.

La finalul capitolului privitor la administrarea economică, am discutat problema înființării unui oficiu de audit. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Statusul a avut în plan să înființeze un oficiu de audit la Cluj, economisind astfel bani și scăzând volumul de muncă al aparatului ministerial de la Budapesta. Propunerea avea, totodată, scopul de a accelera și eficientiza activitatea administrativă, angajații recrutați pe plan local aveau avantajul unei cunoașteri mai bune a realităților transilvănene, evitându-se totodată o corespondență anevoioasă cu un oficiu din capitală. Deși Statusul își propusese să-și deschidă propria instituție de credit ipotecar, acesta nu s-a realizat, iar evoluția din ce în ce mai gravă a situației economice a justificat crearea unui oficiu de audit pe plan local. În urma negocierilor, biroul de audit din Cluj a fost creat ca o soluție de compromis, dar nu a putut să corespundă așteptărilor atașate de acesta, întrucât în perioada Primului Războiului Mondial cererea a scăzut și nu a putut funcționa corespunzător, iar după încheierea tratatelor de pace, nu și-a putut continua activitatea în noile condiții politice. În orice caz, chestiunea a făcut obiectul negocierilor dintre Statusul catolic și autoritățile maghiare din perioada dualismului, care au dus la obținerea unor rezultate pozitive de comun acord.

Urmează o prezentare generală a problemelor educaționale. Cel mai important lucru a fost clarificarea problemelor legate de funcționarea școlilor secundare ale Statusului. Dezacordul s-a bazat pe faptul că ambele părți, statul maghiar și Statusul, și-au dorit să exercite controlul efectiv asupra școlilor catolice transilvănene. Capitolul relevă faptul că nu doar reprezentanții autorităților, ci și numeroși intelectuali au susținut că Statusul nu ar avea legitimitatea de a gestiona pe deplin școlile, ci ar trebui să aibă doar o anumită influență, dreptul de decizie definitivă revenind ministrului de resort. Pe de altă parte, Statusul și-a apărut drepturile istorice, susținute de mai multe articole legislative.

Dezbaterea legată de managementul școlilor s-a extins asupra mai multor aspecte din domeniul educației. Un exemplu în acest sens îl reprezintă problema scutirilor de la anumite materii. Ministrul Culturii a argumentat că, întrucât școlile de stat sunt întreținute din fonduri publice, numai el sau persoanele împuternicite de el (directorii districtelor școlare regale) aveau competența de a acorda scutiri. Pe de altă parte, Statusul s-a referit la legea XXX din 1883, mai ales la articolul 41, care îi asigura aceleași drepturi pe care le avusese înainte de intrarea în vigoare a actului normativ. În final, în urma unor negocieri îndelungate, s-a convenit că Statusul avea autoritatea de a decide în nume propriu cu privire la scutirea unor elevi de anumite materii.

Complicațiile au fost cauzate și de faptul că nu doar elevii catolici frecventau școlile Statusului, dar pe baza reglementărilor bisericești ale vremii, în școlile catolice se puteau desfășura doar ore de religie catolică. Pe de altă parte, întrucât Ministrul Culturii considera că școlile sunt în administrarea statului, se aștepta ca elevii de alte confesiuni din instituțiile catolice să nu frecventeze orele de religie în apartamentele private ale profesorilor, ci într-un cadru public, în școli. În cele din urmă, chestiunea a fost rezolvată cu o concesie: elevii necatolici puteau participa la orele de religie în propriile școli populare.

Întrucât s-a constatat în mai multe cazuri că schimburile de scrisori nu au adus rezultatele necesare, Ministrul Culturii a decis că organizarea unei ședințe comune ar fi oportună pentru clarificarea finală a problemelor controversate. Discuțiile au avut loc la Budapesta. Accentul s-a pus pe aplicarea legii învățământului mediu, stabilirea conducătorului real al instituțiilor de învățământ catolice din Transilvania. Statusul a înființat un comitet special pentru plângeri, care, înainte de negocierile de la Budapesta, a pregătit o listă cu situații în care considerau că autoguvernarea a fost afectată. Comisia a identificat următoarele aspecte ca teme demne de discutat: scutirile de la diverse discipline, stabilirea programelor și a manualelor, acordarea permisiunii pentru examene de mărire, absolvirea simultană a mai multor clase de către elevii care depun cererea corespunzătoare, soluționarea contestațiilor în cazul în care s-a refuzat transferul de la o școală a Statusului la alta, gestionarea dosarelor disciplinare ale cadrelor didactice și elevilor, stabilirea taxelor de școlarizare, desemnarea președinților din comisiile de bacalaureat și, în fine, situația posturilor secundare ale cadrelor didactice. S-au discutat, de asemenea, aspecte legate de relația dintre Status și minister: transmiterea datelor statistice anuale către minister, numirea cadrelor didactice, administrarea și întreținerea internatelor, trimiterea documentelor ministeriale către consiliul de administrație, precum și atribuțiile directorilor de circumscripții școlare în instituțiile de

învățăământ ale Statusului. În timpul seriei de negocieri de mai multe zile, reprezentanții ambelor părți și-au putut detalia punctele de vedere. Deși s-au străduit să obțină cât mai multe drepturi pentru propria instituție, au realizat în mai multe rânduri că acceptarea unor compromisuri facilita munca în comun. În concluzie, rezultatele îndelungatelor negocieri au fost rezumate într-un document final, al cărui titlu este grăitor: „Prerogativele Statusului Romano-Catolic din Transilvania în privința școlilor pe care le întreține și conduce”. Se observă că Statusului i s-a recunoscut nu numai dreptul de a întreține școlile, ci și de a lua decizii cu privire la acestea. În cele din urmă, în ședința extraordinară din 25 mai 1893, adunarea generală a Statusului a acceptat fără modificări documentul elaborat în comun de reprezentanții statului și membrii comisiei de plângeri desemnate de Status. Astfel, s-au creat premisele unei relații viabile între autoritățile statului și Statusul romano-catolic în domeniul educației, având ca scop coordonarea eforturilor în vederea protejării și promovării culturii, prin asigurarea unei educații de calitate, atât la nivel teoretic, cât și din punct de vedere al infrastructurii.

La finalul unității tematice dedicate perioadei dualismului am adăugat un subcapitol în care descriem diverse cazuri care nu pot fi integrate în categoriile anterioare. O discuție privitoare la niște medalii comemorative poate părea nesemnificativ pentru majoritatea cititorilor, însă subliniază că, în multe cazuri, guvernul și-a schimbat viziunea juridică cu privire la anumite chestiuni. Mai întâi s-a cerut o listă de la liceele catolice ardelene, care sunt persoanele care merită medalia memorială, însă, într-un răspuns ulterior, s-a început că, întrucât Statusul nu era o instituție de stat, cadrele didactice din școlile acesuia nu aveau dreptul de a fi premiate. Așadar, prin această frază, ministerul a recunoscut că statul nu putea exercita conducerea școlilor. Cealaltă chestiune studiată este situația documentelor Guberniului Transilvaniei, păstrate în arhivele Statusului. În acest caz, autoritățile statului au cerut conducerii Statusului să trimită la Budapesta documentele guberniale privitoare la probleme de interes general. Deși au fost de părere că acele documente le aparțineau de drept, liderii Statusului nu au dorit să mai deschidă încă un dosar controversat, așa că au decis să dea curs cererii, dar au solicitat o amânare pentru a realiza copii ale actelor respective. Acest lucru a dovedit, de asemenea, că Statusul a fost deschis la adoptarea unor soluții de compromis, dacă, de exemplu, acestea erau susținute de principiile organizării și stocării documentelor.

Ca și în primul capitol, am început discuția despre perioada interbelică prin conturarea cadrului istoric, deoarece fără a înțelege procesele în desfășurare, nu putem interpreta corect cazurile individuale. În acest capitol am descris în principal evenimentele creării cadrului

juridic, întrucât după creșterea teritorială a României, a devenit necesară unificarea ordinii juridice. De asemenea, merită reținut faptul că pe teritoriul statului român augmentat locuiau numeroși cetățeni aparținând unor minorități etnice și confesionale, inclusiv un număr important de catolici. S-a dorit reglementarea situației acestora printr-un acord bilateral cu Sfântul Scaun, care a avut ca urmare și sporirea prestigiului internațional al țării. Procesul s-a încheiat, în cele din urmă, cu încheierea concordatului din 1927, dintre care unele puncte au trebuit clarificate ulterior, iar acest lucru a afectat în mod specific și Statusul.

După aceea, la fel ca în primul primului capitol, am prezentat probleme academice și economice. Legat de domeniul educației, s-au observat proceduri similare ca în perioada dualismului, dar nu putem ignora faptul că au apărut și aspecte noi. De exemplu, o unitate interconfesională era de asemenea perceptibilă, întrucât statutul minoritar a creat o solidaritate între confesiunile odinioară rivale. S-a întâmplat ca episcopii să participe în comun la negocierile cu reprezentanții guvernului de la București, atingând diverse probleme educaționale. Pe lângă episcopul Károly Gusztáv Mailáth, Elemér Gyárfás a reprezentat cel mai adesea cauza Statusului în capitală. Spre deosebire de el, din partea statului, Onisifor Ghibu a fost cel care s-a ocupat cel mai mult de problema educației religioase, în special de situația Statusului. Gyárfás a informat permanent consiliul de administrație cu privire la evoluția cazurilor. Așa a fost cazul, de exemplu, la recunoașterea de către stat a școlilor religioase. Două concepte juridice diferite s-au întâlnit, întrucât în Regatul României înainte de 1918, deși persoane fizice și biserici puteau întemeia școli, acestea au rămas la nivelul școlilor private, nu li s-a dat dreptul de a fi publice, astfel că elevii din aceste școli nu puteau susține examenul de bacalaureat. Pe de altă parte, în perioada dualismului, școlile religioase erau și ele considerate publice, chiar dacă existau anumite diferențe de opinie, așa cum am văzut în capitolul precedent. Guvernul român a fost dispus să se abțină de la aplicarea legilor vechiului regat în cadrul elaborării noilor reglementări dacă anumite condiții erau îndeplinite (în școli să nu aibă loc manifestări împotriva statului, standardul educațional și cultural în școli să atingă minimul așteptat în instituțiile statului). Guvernul s-a abținut de la discuții legate de problema dreptului de patronat suprem, menținând situația moștenită de la guvernul maghiar din perioada dualismului. Gyárfás a acordat atenție unor detalii importante, arătând că ar fi fost important ca Statusul să aibă un reprezentant permanent în capitala României, întrucât a observat în repetate rânduri că chiar și o scurtă conversație dădea mult mai multe roade în soluționarea unei probleme decât schimbul de documente, care dura câteva luni. În plus, un senator care locuia acolo ar fi putut avea și avantajul de a cunoaște viața politică din

București, știind, astfel, cine sunt oamenii cu care merită să poarte negocieri, precum și cu cine și cum să se obțină rezultate într-o situație controversată.

În faza pregătitoare a legii învățământului privat, reprezentanții Stausuluiau încercat să negocieze îndepărtarea sau cel puțin modificarea prevederilor care restricționau funcționarea școlilor bisericești, însă guvernul de la București nu a ținut cont de solicitările consiliului de administrație și ale confesiunilor. Cele mai importante prevederi ale legii învățământului privat erau următoarele: nu era posibilă înființarea unei instituții de învățământ fără avizul ministrului educației publice, dar chiar și așa, pentru obținerea autorizației, trebuia depusă o documentație extinsă (planuri, inventare, lista personalului didactic și autorizații de funcționare). Chiar și așa, școlile nu puteau fi întemeiate decât de cetățeni români, astfel ordinele care aveau conducerea centrală în străinătate nu s-au bucurat de această oportunitate. Acele ordine care au reușit, totuși, să întemeieze o școală, au fost obligate să predea în limba română. În plus, legea a acordat Ministrului Educației dreptul de supraveghere și control. Cadrele didactice trebuiau să solicite în mod individual permisiunea de a-și desfășura activitatea didactică. Școlile private puteau elibera diplome doar dacă primeau dreptul de publicitate, dar și atunci semnătura inspectorului școlar era necesară pentru ca documentul să fie valabil. În cele din urmă, acceptarea ajutorului extern a fost, de asemenea, supusă aprobării prealabile de către minister. De fiecare dată, la instalarea unui nou guvern, consiliul de administrație al Statusului a încercat să obțină anumite înlesniri ale acestor prevederi legale. Cel mai important a fost dreptul de publicitate, care a fost păstrat, în cele din urmă, prin intervenția Sfântului Scaun.

Alte chestiuni legate de educație au fost examenul de bacalureat, angajarea cadrelor didactice și pensiile acestora. Am observat că încă din perioada dualismului au existat dezbateri semnificative cu privire la dreptul de a desemna președinții comisiilor de bacalaureat în școlile catolice. Ca urmare a negocierilor desfășurate la București, la care a participat episcopul Mailáth, Statusul a acceptat doar ca comisarii guvernamentali să aibă competențe ceva mai extinse la examenele de absolvire susținute în școlile catolice decât în cele protestante. Negocierile lui Gyárfás de la București au arătat că nu se putea ajunge la un acord cu privire la pensiile personalului didactic, întrucât statul român și cel maghiar trebuiau mai întâi să pună de acord în privința profesorilor care predaseră deja înainte de 1918 și, astfel, contribuiseră deja la fondul de pensii. Astfel, se puneă întrebarea: care stat trebuia să plătească eventuala pensie și în ce măsură?

La fel ca în domeniul educației, în problemele economice, membrii Statusului erau plini de incertitudini după schimbarea imperiului, nu știau care vor fi planurile noului stat cu domeniile bisericești existente. Cu toate acestea, ei au primit un răspuns la dilema lor încă din primii ani, deoarece reforma agrară a fost lansată în anii 1920. Statul și-a propus acordarea de pământuri grupurilor sociale care aveau foarte puțină avere. Loturile suficiente pentru asigurarea traiului urmau să fie obținute prin împărțirea marilor moșii. Având în vedere toate acestea, au fost demarate procedurile de expropriere. Două momente importante ale procesului legislativ au fost Actul de expropriere din 1919 și Actul agrar din 1921, care a pus bazele repartizării terenurilor și conținea reglementări practice. În teză ne-am ocupat în principal de articolul 6 din lege. În baza articolului au fost expropriate zonele extravilane care deserveau interesul public, inclusiv proprietatea bisericilor. Pe de altă parte, autoritățile au expropriat și loturile școlilor bisericești, care au fost predate statului spre administrare de către culte chiar și în perioada dualismului, fără modificarea drepturilor de proprietate. Într-un contract separat fusese inclus și faptul că proprietățile transferate puteau fi folosite doar pentru funcționarea școlilor de limbă maghiară. Aceste contracte nu au fost considerate valabile de către reprezentanții statului român.

Ajutorul de stat a fost esențial pentru întreținerea școlilor, mai ales după ce Statusul a pierdut o mare parte din puterea sa economică, în urma reformei agrare. În plus, o parte din salariile cadrelor didactice a fost acoperită din ajutorul de stat. Când statul român nu a mai vrut să plătească acest ajutor, în ciuda faptului că școlile bisericești îndeplineau sarcini publice importante, învățământul catolic din Transilvania a fost pus în pericol. Pentru stabilizarea situației financiare, au fost purtate negocieri cu liderii politici. S-a dovedit că, potrivit guvernului, prin sprijinirea școlilor de stat cu predare limba maghiară, statul considera soluționată problema educației minorităților. Mai târziu, ca urmare a efectului combinat al mai multor factori (părinții au preferat să-și înscrie copiii în școlile confesionale, bisericile s-au implicat ferm în susținerea propriilor școli: raționalitatea economică a jucat și ea un rol, întrucât era mai ușor să se susțină o infrastructură educațională deja existentă decât să construiască una complet nouă), în 1921 li s-a promis confesiunilor că vor primi ajutor din partea statului pentru școlile confesionale. Exprimat în cifre, aceasta a însemnat un total de 20 de milioane de lei pentru toate confesiunile. Acești bani au fost folosiți în principal pentru întreținerea școlilor primare. Succesul nu a fost complet, deoarece baza de calcul a constituit-o ajutorul de stat alocat într-o perioadă anterioară și nu s-a luat în calcul schimbarea situației economice, în special rata ridicată a inflației.

O altă problemă care i-a afectat pe elevii catolici transilvăneni a fost cea a taxelor de școlarizare. Întrucât Statusul și-a pierdut majoritatea posibilităților economice după schimbarea imperiului, școlile au putut fi întreținute doar cu mare dificultate. Cu toate acestea, consiliul de administrație a încercat să găsească soluții pentru a nu pune, prin mărirea continuă a taxelor de școlarizare, o povară și mai grea pe umerii societății catolice din Transilvania, aflată deja într-o situație economică dificilă. Cu toate acestea, au existat unele majorări minime de taxe, dar acestea au rămas la un nivel sustenabil pentru părinți, asigurând, în același timp, buna funcționare a școlilor.

În teză, am analizat și pus în context evenimente și cazuri care nu au beneficiat până în momentul de față de o cercetare atât de amplă. După cum am arătat în introducere, cercetarea s-a bazat în primul rând pe surse de arhivă, dar, în același timp, am comparat constant informațiile obținute din documente cu literatura de specialitate existentă pentru a trage concluziile adecvate. Pe parcursul tezei, am evidențiat diverse procese în dezvoltarea relației dintre biserică și stat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima parte a secolului al XX-lea, și prin aceasta am încercat să ne atingem scopul de a oferi noi perspective în cercetarea relației dintre biserică și stat.

În concluzie, se poate spune că ipotezele formulate la începutul tezei au fost confirmate. A devenit evident că guvernele celor două epoci au folosit aceleași argumente în negocierile cu Statusul în mai multe cazuri și, pe principii similare, au încercat să-și păstreze dreptul de a decide în privința conducerii instituțiilor catolice din Transilvania. De asemenea, a devenit clar că reprezentanții Statusului și al statului nu trebuiau doar să conducă o dezbatere teoretică despre modul în care se manifestă relația dintre biserică și stat, ci consecințele deciziilor și discuțiilor lor s-au manifestat în practică. Considerăm că relația ideală dintre biserică și stat nu a fost clarificată nici până în prezent, de aceea subiectul discutat în teză abordează probleme actuale, iar soluțiile de compromis, care au fost atinse cu succes de către personalitățile din trecut pot constitui exemple și pentru actualii factori de decizie.

Se poate trage concluzia că relația dintre Status și atât statul maghiar în perioada dualismului, cât și statul român între cele două războaie mondiale a fost ambivalentă, au existat cazuri când s-au putut pune ușor de acord asupra anumitor probleme, dar, în același timp, negocieri lungi și dezbateri aprinse au caracterizat relația dintre părți. Relația personală dintre liderii instituțiilor a fost adesea un factor decisiv. Este important de subliniat că implicarea anumitor personalități istorice a fost, în multe cazuri, de mare importanță pentru ambele părți. Am

putea introduce aici o listă lungă de episcopi și miniștri ai culturii, avocați, experți în educație și economie, dar în textul tezei am inclus scurte biografii ale acestora. Aici ținem să precizăm doar că au existat, într-adevăr, situații în care acțiunile unor personalități i date au fost decisive pentru soluționarea unor probleme. Un exemplu în acest sens îl reprezintă negocierile purtate de Elemér Gyárfás la București.

Piatra de temelie a temei cercetate a fost atitudinea față de dreptul de patronaj și supraveghere, care a determinat și argumentele părților. Acesta a fost punctul de plecare al tuturor dezacordurilor majore și este, de asemenea, motivul complexității subiectului. La urma urmei, de-a lungul anilor, s-au acumulat tot mai multe probleme nerezolvate. Printre acestea, trebuie evidențiate situația școlilor și problema relațiilor de proprietate. Comun ambelor categorii este faptul că argumentul din partea statului a fost că Statusul putea influența doar funcționarea școlilor și modul în care erau utilizate spațiile economice, iar autorizațiile finale erau emise de ministrul de la acea vreme. Acest lucru a fost valabil pentru epoca dualismului și perioada dintre cele două războaie mondiale, observându-se doar diferențe minore. Guvernele române au încercat să împingă Statusul în domeniul învățământului privat, în special în domeniul educației, deoarece capacitatea sa economică de acțiune a fost redusă la minimum după reforma agrară.

În urma analizei tezei, putem observa sisteme argumentative clar distincte. Statusul s-a referit la drepturile sale seculare, la documentele fondatoare și la legile care i-au asigurat existența și funcționarea. În schimb, statul, îmbrățișând ideologia liberală, a considerat donațiile anterioare primite de Status nu ca fiind private, ci ca proprietate publică și, prin urmare, aparținând statului. În plus, în cazul ajutorului de stat, s-a ridicat argumentul că, dacă statul oferă beneficii, atunci în schimb poate cere un cuvânt de spus în determinarea formei de funcționare a instituțiilor. Cazuri precum cele în care ministerul s-a contrazis, de exemplu în cazul medaliei comemorative, evidențiază faptul că actorii înșiși nu au fost întotdeauna consecvenți, ci și-au modelat pozițiile în așa fel încât acest lucru să le aducă un rezultat favorabil în situația dată. Raționamentul guvernelor române a fost că legile anterioare (din epoca dualismului) fuseseră abolite, iar monarhul își păstra prerogativele conferite de dreptul de patronaj suprem, care putea fi exercitat prin ministerul responsabil. Per total, era clar că ambele părți încercau să își impună drepturile într-o măsură cât mai mare. Adesea trebuiau să ajungă la soluții de compromis, renunțând la părți mai puțin importante pentru a-și asigura interesele esențiale. Deciziile individuale aveau implicații importante pentru viața de zi cu zi, deoarece viitorul rețelei școlare a Statusului depindea de posibilitatea ca aceasta să decidă

independent asupra administrării domeniilor sale sau de faptul că acordarea ajutorului de stat avea numeroase implicații colaterale. Acest lucru a afectat și viața elevilor, deoarece o instituție stabilă și funcțională avea potențialul de a atrage un număr mai mare de elevi, crescând, astfel, veniturile și posibilitatea de a realiza investiții.

Disputele continue au înlăturat oportunitatea celor două părți de a contribui la îmbunătățirea situației societății prin muncă comună. Din subiectul pe care îl cercetăm se pot trage mai multe învățăminte importante pentru oamenii și instituțiile de astăzi. O astfel de lecție ar putea fi aceea că, înainte de a începe un proces de negociere, este important să cunoaștem legile în vigoare care ni se aplică atât nouă, cât și celeilalte părți, precum și drepturile fiecărei părți. De asemenea, este important să fim conștienți de factorii care favorizează progresul, deoarece am văzut că atunci când statul și guvernele au reușit să ajungă la un numitor comun, au obținut mai multe rezultate semnificative, care s-au manifestat în primul rând în domeniul educației, dar au fost legate și de funcționarea economiei. Desigur, nu putem ignora faptul că instituțiile au fost și sunt conduse de oameni în carne și oase, nu de roboți, iar consecința directă a acestui fapt este că, oricât de mult s-au străduit pentru o judecată de valoare profesională, obiectivă și o activitate onestă, interesul personal a jucat și el un rol, ceea ce înseamnă că nu a fost posibilă prezicerea exactă a deciziilor adoptate în anumite cazuri. O concluzie demnă de luat în considerare a tezei noastre poate fi, de asemenea, că munca comună bazată pe înțelegere reciprocă se dovedește utilă la toate nivelurile societății.

Nu în ultimul rând, am dori să formulăm câteva posibile direcții ale cercetărilor viitoare. Deși prezintă conexiuni evidente cu tematica tezei, acestea nu au fost strâns legate de problemele analizate. Chiar dacă Statusul a fost o instituție *sui generis*, ar fi important să se studieze similitudini în instituțiile din alte dieceze și să se întocmească studii comparative în urma cercetărilor. În plus, Statusul nu a purtat negocieri continue numai cu statul, dar au existat mai multe cazuri în care au existat diferențe de opinie între episcopul Transilvaniei și consiliul de administrație al Statusului cu privire la conducerea și funcționarea instituției. Ar fi important să aprofundăm și acest sistem de relații. Sperăm ca teza și sursele folosite pentru ea să poată fi un punct de plecare pentru cercetarea acestor teme conexe. În plus, este o sarcină importantă să publicăm în limbi internaționale pe tema Statusului. Este adevărat că au fost publicate deja câteva studii în engleză și germană, însă o monografie complexă se lasă încă așteptată.